

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Summa Jurisprudentiae Sacrae Universae, Seu Jus
Canonicum, Secundum quinque Decretalium Gregorii
Papae IX. Titulos explicatum**

Pichler, Vitus

Bibliopolarum Augustanorum, 1723

VD18 VD18 12190187-ddd

Tit. XXII. De Fide Instrumentorum.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-98739](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-98739)

TITULUS XXII.

De Fide Instrumentorum.

SUMMARIUM.

1. 2. Quomodo sumatur, & quid sit Instrumentum.
3. Dividitur in Publicum & Privatum; utrumque potest esse vel Originale vel Transumptum.
4. 5. In Authenticum, & non Authenticum. Utriusque afferuntur species.
6. In Judiciale, & Extrajudiciale. Ubi de Protocollo.
7. 8. Ad instrumentum Extrajudiciale Publicum requiritur, ut conficiatur à Notario legitimo, legitime procedente.
9. 10. & observante certas solennitates.
11. 12. Quam fidem faciant Instrumenta Publica:
13. Et quam Authentica.
14. 15. Quid roboris habeat Scriptura ex Archivo deprompta, vel sigillo publico munita.
16. 17. Quid probent Transumpta, seu Copie vidimatae.
18. 19. Quid Protocollum.
20. Quid libri Rationum publici:
21. Et privati.
22. 23. 24. Quid instrumenta privata non authentica.
25. 26. Quid litteræ missivæ; & charta bianca.
27. Instrumenta, ut probent, debent realiter edici.
28. Et quidem in termino Probatorio regulariter.
29. An credendum afferenti, se Instrumentum amississe.
30. Quomodo produci debeat instrumentum.
31. 32. 33. An & quando teneatur Reus edere instrumenta Actori.
34. Ex quibus capitibus impugnentur instrumenta.
35. An falsitas reperta in instrumento illud vitiet in totum.
36. Quando nam instrumentum reprobetur ut continens falsitatem, vel de hac suspexitum.
37. 38. An impugnari & reprobari possit per testes.
39. 40. An etiam per testes extraneos.

A Testibus transitur merito ad Instrumenta, alterum probandi genus, & non minus efficax. De his declarandum 1. Quid & quam varia sint. 2. Quantam faciant fidem. 3. Quando & quomodo produci debeant, ac quomodo impugnari & labefactari possint.

§. I.

De Natura, Varietate, & Confectione Instrumentorum.

Sciendum, tripliciter usurpari hanc vocem Instrumentum, utpote ab instruendo derivatam. l. 99. ff. de V. S. 1. Latissime pro omni eo, quo aliqua res instructa est: sic ferra, malleus, penicillus &c. dicuntur instrumenta artificum: aratra, ligones &c. agricolarum; scalæ, & alia utensilia, instrumenta do-

TITU-

domus. Sed ista acceptio huc non quadrat.

2. Strictius, sed adhuc valde generaliter, pro omni & solo eo, quo instruitur lis vel causa, & Judex in Judicio: quo sensu omnis probatio, etiam per testes, presumptiones &c. facta dicitur Instrumentum. l. 1. ff. h. t. c. 4. de testib. cog. 3. Rigorose & huic loco proprie pro omni & sola Scriptura, per quam Judici fit fides, & causa instruitur ac probatur, sive sit privata, sive publica &c. Atque de instrumento taliter accepto

2 Dico 1. Instrumentum est scriptura ad probationem facta. Ita communis quoad sensum. Seu, est scriptura quedam, a litigantibus allata, & cum in finem facta, ut probetur causa, & Judex instruat, seu ut fides fiat Judici. c. 43. de testib. iste enim finis instrumenti, ut semper in promptu habeatur probatio, est principalior ac universalior, quam ille alius, ut conciliet auctoritatem actui, qui secundum Leges requirit scripturam ad suum valorem.

3 Dico 2. Instrumentum dividitur in Publicum & Privatum. Publicum est, quod a persona publica qua tali & cum debitis solemnitatibus est confectum. c. 2. h. t. Nov. 73. c. 5. Per tō quā tali insinuat, quod debeat esse confectum a persona gerente officium publicum, ad confederationem Instrumentorum ordinatum, qualis est Notarius, alio nomine Tabellio, Scriba &c. Quare, nisi aliud haberet consuetudo, nec Literæ Principis, Episcopi, Judicis, Parochi &c. licet sint personæ publicæ, de rigore essent instrumenta publica, sed potius Authentica, de quibus statim. Privatum est, quod ab homine privato, sine auctoritate publica, vel saltem sine solemnitatibus præscriptis confectum est. Utrumque potest esse Originale, quo nomine intelligitur prima & principalis illa scriptura, quæ super aliquare primitus confecta est, & in se adhuc existit. Vel Exemplum, seu Exemplar, Copia, Transumptum, Viduus, Copen, Abschrift, Aufzug / quo nomine venit scriptura, secundum Originale, vel ex Originali desumpta, seu transcripta, sive dein id factum sit manu publica sive privata. l. 2. ff. h. t. Auth. si quis C. de Edendo.

4 Dico 3. Instrumentum utrumque, tam Publicum quam Privatum, dividitur in Authenticum & Non-Authenticum. Publicum Authenticum coincidit cum Publico Originali. Privatum Authenticum est, quod aliunde, quam a manu Notarii &c. acquirit vim plenè probandi. Nam Authenticum, quamvis in rigore Publicum non sit, in effectu tamen & quoad vim probandi æquivaleret Instrumento Publico, atque ideo Instrumenta Authentica, & Publica, a multis accipiuntur pro synonymis. Abb. in c. 1. h. t. n. 2. ubi ait: omnis scriptura publica est authentica: sed non omnis authentica est publica; quia non omnis est confecta a Notario cum debitis solemnitatibus: nihilominus tamen, si quasi ex se & sine alterius probationis concursu auctoritatem habeat, ut plenè probeat, appellatur Authenticum, sive

dein auctoritatem hanc habeat, seu plenam fidem faciat ex appositione sigilli authenticæ, puta Principis, Episcopi, Prælati, Capituli, Civitatis, vel alterius Communitatis, in Sigilli habentis, cui creditur de consuetudine, sive alio modo. Unde etiam scriptura in se quidem & originaliter privata, seu privatis absque appposito sigillo ita qualificata, possunt esse authentica, ita ut plenam probationem efficiant. 1. Si sint subscriptæ a tribus testibus adhuc vivis, & propria manu: qui tamen manum suam recognoscere debent. 2. Si sint subscriptæ ab utraque Parte, aliquem contractum celebrante. 3. Si publicentur interveniente Magistratus seu Judicis auctoritate, & pro legitimis habente. v. g. si aperiantur Testamenta aut Codicilli præsentem & examinantem Judicem. 4. Si depromantur ex Archivio publico, ubi solent scripturæ publicæ Judicibus asservari. 5. Si ab aliis a longempro tempore sint servatæ tanquam publicæ vel authentica. 6. Si sint confecta juxta consuetudinem Regionis, vi cuius certo modo scriptæ, vel notatæ, v. g. certis sigillis, certa stampâ seu formæ impressione, vel certa subscriptione, habentur pro authenticis: de Venetijs creditur instrumentis a Sacerdotibus scriptis. Sic in Germania pro authenticis habentur literæ per medium circumflexæ & incisæ, quæ dimidiatis partibus inter utrumque contrahentem dividuntur, vulgò die Spalte Zettl; si enim istæ partes iterum conjunctæ literas rectas & ordinatas reddunt, plenè probant contractum initum. 7. Si redactæ sint apud Acta publica Judicii, ut sunt Acta coram legitimo Judice & præsentibus Partibus in scripturam redacta. 8. Pro authenticis habentur libri Officialium publicorum, & Parochorum. Item libri Collegiorum, & Opificum, Junft- & Bücher / libri Censuales publici, Steuer- und Zahl-Bücher. Denique libri Ecclesiarum, Monasteriorum, Communitatum Jus Archivi Publici habentium &c. Pax Jordanus to. 3. tit. de fid. instrum. n. 5. Mascard. de Probat. Concl. 109. §. 4. allegans alios, Jo. Andr. Felin. &c. ex variis Juribus. Ex quibus constat, Instrumentum Authenticum latius patere, quam Publicum, cum etiam aliqua Privata possint fieri Authentica. Item constat

Privatum Non-Authenticum, seu Instrumentum merè Privatum, esse scripturam, quæ nec aliquo ex prædictis supplemento vel adminiculo, v. g. sigillo publico, subscriptione testium, aut Partium &c. munita est, vel auctoritatem tantam confectura, ut se sola plenam fidem faciat. Cujus tres sunt species, 1. Cautiones Parti à Parte datæ, ut est apocha, quæ etiam vocatur quitantia seu quietantia, Quittung / qua creditor testatur, se recepisse solutionem à debitore: antapocha (alio nomine literæ reversales) qua vicissim debitor fatetur, se creditori solvisse censum, pensionem &c. ut nimirum creditor probare possit, ex titulo censûs, pensionis &c. sibi aliquid esse solutum, ne debitor vel ejus hære-

des possunt præscribere contra hujusmodi debitorum: *syngrapha*, seu *schedula*, qua contrahentes, se inisse contractum vel conventionem: *chirographum*, quo quis testatur, negotium, quodcumque illud fuerit, esse gestum, v. g. pecuniam à se mutuo acceptam &c. Unde vix differt à *syngrapha*. In praxi sæpe confunduntur inter se *apocha*, *syngrapha*, *chirographum*. 2. *Libri privati*, v. g. *Rationum*, seu *dati & accepti*, aut *conventionum* *initiarum*: *libri Censuales*, *Erbs* oder *Sung* *Register* / in quibus privatorum census & alia debita in unum volumen sibi confecti faciunt Domini: *Registra* seu *Inventaria* *privata*, in quibus v. g. Tutor describit res sui Pupilli, *paterfamilias accepta & expensa*, *socius merces nomine societatis emptas*, *Pars litigans factas in litem expensas* &c. 3. *Litteræ*, ut *missivæ* seu *epistolæ* *Censdyreiben* *litteræ* *Cambijlitteræ* *Dimissoriales*, *Comendaticie* &c.

Dico 4. *Instrumentum Publicum* insuper aliud est *Judiciale*, & aliud *Extrajudiciale*. *Instrumentum* posterior fit à Notario ad id rogato extra Judicium & absente Judice, ut in contractibus contingit. Illud prius fit apud Acta & in Judicio, auctore Judice, atque hujusmodi est *procuratorum*, sive *illiber*, in quo à Notario (vel alijs idoneis præsentibus Judice & Partibus) annotantur actiones, exceptiones, confessiones, probationes, depositiones testium, interlocutiones & sententiæ Judicium, appellationes litigantium &c. adjuvandam memoriam. Aliud *Protocolum* datur etiam Extrajudiciale, nihilque est aliud, quàm prima seu originalis scriptura, in qua summarie & breviter annotatur à Notario substantia actus gesti, atque ideo etiam *Abbreviatura* vel *Imbrevis* dicitur. Masc. de *Probat. concl. 4. n. 1. § 5. Tusch. litt. P. concl. 945*. Atque istud *Protocolum* est *Originale*. Aliud verò, quod inde educitur, & ex originali transcribitur, non non amplius summarie, sed extensè & plenè exponens, vocatur *Transumptum*, vel etiam, si Notarius testetur, se vidisse Originale, & cum eo contulisse *Transumptum*, *Comparatum*, à verbo *Vidimus* dicta, aut *Collatum*. Si ex *Protocollo*, vel alio libro Authentico, tantum unus vel alter articulus transcribitur, nominatur *Extractus*.

Dico 5. Ut *Instrumentum Publicum Extrajudiciale* conficiatur, requiritur 1. Notarius legitimus. c. 2. h. t. § Nov. 73. c. 5. *junct. gl.* Notarius est persona publica, à Principe deputata, & Sacramentò obstricta, ut rationes & acta in formam publicam redigat. Appellatur in Jure alio nomine *Tabellio*. Ut sit legitimus, debet esse ex legitimò Matrimonio natus: peritus juris, aut saltem eorum, quæ muneris sui sunt propria: non excommunicatus vitandus: legitimè creatus, scilicet ab eo, qui creandi potestatem habet; quam per se habent soli Supremi Principes & Magistratus Superiorem non recognoscences, uti Papa in Spiritualibus &c. Ex privilegio tamen speciali vel ex consuetudine potestas creandi competere potest Lib. II. R. P. Pichler.

etiam alijs: sic ex privilegio competit Comitibus Palatinis: ex consuetudine Episcopis, inferioribus Principibus, Civitatibus Imperialibus, Comitibus &c. sed duntaxat intra & pro territorio suo. Si Notarius sit constitutus à Supremo Principe, proutroque foro, Ecclesiastico & Politico, vi consuetudinis valida conficit Instrumenta, scilicet creatus à Papa etiam in negotijs temporalibus, creatus à Cæsare etiam in spiritualibus. Item valida conficit existens intra territorium ejus, cujus auctoritate constitutus est, etiam extraneis & peregrinis. Abb. inc. 15. h. t. Laym. ibid. n. 6. 7. 8. Hiltrop. p. 3. de *Proces. Judic. tit. 10. Sylv. V. tabellio*.

Requiritur 2. Ut Notarius legitimè procedat, scilicet 1. Ut sit rogatus ad faciendum Instrumentum vel ab utraque Parte, si utriusque voluntate conficiatur; vel ab illa saltem, à cujus voluntate dependet Instrumentum, v. g. testamentum, protestatio, aditio hereditatis. Sumitur ex Nov. 43. §. 1. & ex hac ratione; quia qui se ipsum ingerit, facit se suspectum. In dubio præsumitur fuisse rogatus. Ad cavendam hanc exceptionem consilium & consuetum est Notariis, ut in principio vel in fine Instrumenti exprimant, se ad id esse rogatos. 2. Ut scribat Instrumentum manu propria, vel saltem, si per Amanuensem, ipse subscribat nomen & cognomen suum propria manu, & quidem uniformiter, ac semper juxta formam sibi consuetam, addendo etiam, quæ auctoritate, an Cæsarea vel Pontificia, sit Notarius. Item addat signum sui Notariatus, quod est certa aliqua imago, vel figura, aut sculpta, aut calamo picta, atque sigillum consuetum, quo alias utitur. Nov. 73. c. 5. *juncta gl. V. adjiciatur. § c. 7*. An additio signi, & sigilli, sit de substantia Instrumenti, disputant DD. Attendenda erit consuetudo locorum. 3. Ut non faciat Instrumentum pro illis, qui non sunt subditi illius, à quo fuit creatus (licet constitutus à Principe possit pro peregrinis, uti diximus) quia respectu alienorum subditorum est persona privata, cum pro illis non potuerit ipsi dari potestas. arg. l. 3. ff. de off. Pres. 4. Ut negotium, super quo conficit Instrumentum, sit honestum & licitum. l. 14. §. 3. C. de SS. Eccl. atque dependens à libera voluntate hominum ac dispositione; non verò requirens congitionem Judicis: hinc Instrumentum non potest conficere, quo testetur, alicui vulnus lethale fuisse inflictum, rem alicui commodatam perisse fulmine &c. 5. Ut habeat notitiam negotij per se, non per alios. Nov. 44. c. 1. *junct. gl.* unde aliud scribere non debet, quàm quod ipse vidit vel audivit, nec sufficit notitia, quam habet ex testibus, v. g. asserentibus, Matrimonium esse initum, contractum esse hoc vel alio modo factum: adeoque ipse debet interfuisse actui: nisi utraque Pars suum contractum, vel Testator suum testamentum, coram Notario quasi de novo repeteret. 6. Denique ut totum factum, vel negotium, cum debitis circumstantijs & clausulis, sincere, fideliter, integre, & in charta munda, vel melius in membrana pergamenâ delcri-

describat, nempe quis, quid, ex qua causa &c. debeat: uno verbo, totam seriem exprimat. l. *Scripturas C. qui poter. in pign.* nam facta non præsumuntur, sed probari debent: neque creditur testi, nisi idoneam dicti sui causam assignet. Si tamen nemo excipiat contra Instrumentum, in quo similia sunt omnia, illud subsistit. l. 30. ff. de V. O. Uti & Instrumentum Antiquum, h. e. ante 30. vel juxta alios ante 100. annos confectum (sed hoc melius relinquitur arbitrio Judicis) licet non omnia illa accuratè exprimat.

9 Requiritur 3. certa solennitas, videlicet debet 1. Præmitti invocatio Divini Nominis ferè his verbis: *in nomine Domini. Amen.* Vel: *in nomine Sanctissimæ & Individuæ Trinitatis.* 2. Exprimi tempus, scilicet annus Dominicæ Incarnationis, vel potius Nativitatis: mensis, ac dies ejusdem anni Christi, vel etiam hora, qua gestum est negotium. 3. Indictio, die Rómer Zins: Zähl. 4. Nomen & annus Papæ, vel Imperatoris, vel Regis, in cujus territorio conficitur Instrumentum: imò consultum est, teste Abbate, ut exprimat nomen & annus utriusque, tam Pontificis, quàm Imperatoris. Nomen Consulis hodie non amplius addi debet vel potest. 5. Locus, in quo fit actus coram Notario, & quidem non territorium vel diocesis tantum, sed etiam oppidum vel villa, imò de consuetudine etiam domus, vel etiam conclave, aut hypocaustum. 6. Nomina & cognomina saltem duorum testium, in quorum præsentia actus est celebratus: quamvis necesse non sit, ut testes subscribant, aut rogati sint, nisi id specialiter sit in Jure expressum, ut in Testamentis: nec debent esse omni exceptione majores: cum habilitentur per consensum Partium, instrumentum erigi volentium. Atque hæc solennitates partim probantur ex consuetudine, partim ex *can. 1. d. 23. can. 1. d. 73. Novell. 47. Nov. 73. c. 5. c. 3. de sent. & re jud. in 6. Recess. Imper. in Comit. Colon. 1512.* Utrum verò omnes, vel quænam requirantur ad substantiam & valorem Instrumenti, maximè discendum est ex consuetudine, vi cujus in Germania pro valido habetur Instrumentum, in quo omittitur invocatio Divini Nominis: expressio anni à Christo nato: nominis & anni Pontificis vel Imperatoris: loci generalis, imò & specialis: signi Notariatus. Haunold. *to. 5. tr. 4. n. 369. 389.* Non tamen, si omittatur Indictio Romana. Haun. *d. n. 369.* Dicitur autem Indictio à verbo *indicendo*, & complectitur 15. annos, seu tria lustra; nam tribus continuis lustris Cæsar Augustus & Romani indicebant tributum & recipiebant à toto mundo, & quidem primo lustro seu quinquennio ferum, secundo argentum, tertio aurum. Quoties igitur 15. anni fluxerunt à Christo Nato, tot prodibunt Indictiones, si eas numerare velis à Christo Nato.

10 Notandum præterea 1. Subscriptionem Notarii propria manu factam adesse esse necessariam, ut ne morbo quidem impeditus eam alteri delegare possit; quia hoc munus est personale, & censetur esse electa industria per-

sonæ. *Nov. 44. 2.* Instrumentum, quod erigitur super negotio, de cujus substantia est scriptura, legendum esse tam coram Partibus quàm coram testibus, saltem tacitè consentientibus non contradicendo. Quæ tamen prælectio necessaria non est, quando Instrumentum erigitur tantum facilioris probationis gratiâ; quia Notarius æquivalere duobus testibus, si is est rogatus à Partibus, & hæc non postulant sibi prælegi. Communis cum Patrim. 3. Ad Instrumentum Judiciale, coram Judice, & apud Acta factum, nulla opus esse solennitate, cum eam suppleat præsentia & autoritas Judicis. *arg. l. 19. C. de Testam. l. 31. C. de Donat.* 4. Neque ad Instrumentum privatum; utpote quod pendet à voluntate disponentis tantum, & nullam à Jure præscriptam formam requirit. Quò tamen magis accedit ad instrumentum Publicum, & redditur efficacius.

§. II.

De Fide, quam faciunt Instrumenta.

Sciendum, cum præcipuus Instrumentorum finis sit, ut rerum gestarum veritas facilius conservetur & efficacius probetur, vel maximè inquirendum esse, quantam probandam vim habeant tum Publica tum privata. Itaque

Dico 1. Instrumenta Publica, & Authentica, faciunt plenam fidem. Communis & certa ex *c. 1. 2. §. l. 15. C. b. t.* Intelligi, nisi per exceptionem elidantur tanquam falsa, vel saltem suspecta. Quamdiu autem nihil opponitur, præsumptio est pro Instrumento, quòd sit verum & legitimum, modo constat à Notario publico fuisse confectum, vel tali adminiculo instructum, à quo redditur Authenticum. Extendit se assertio 1. ad omnia, quæ in tali Instrumento continentur dispositivè, & ad ea, quæ solum indirectè deducuntur: non verò ad illa, quæ solum narrative, & incidenter in eo ponuntur, atque cedunt in præjudicium tertij, ab illis distincti, qui Instrumentum curarunt perfici; nisi esset Instrumentum perantiquum: tale enim probabiliter etiam probaret in præjudicium tertij, sicut in factis antiquis etiam in præjudicium tertij fama, & testes de auditu probant, ac sufficiunt probationes minoris aliàs ponderis. 2. Ad illos actus, ad quos probandos secluso Instrumento aliàs requiruntur plures testes quàm duo: & hinc in Instrumento adhibere plures testes, quàm duos, ordinariè nec necessarium nec utile est, cum quinque non probarent plus, quàm duo. 3. Ad apostillas seu additiones, in margine, vel initio, vel in fine Instrumenti positas; item ad cancellationes, interlineationes, rasuras; si factæ sint ab ipso Notario unà cum ipso Instrumento: debet tamen Notarius subscribere, & attestari, apostillas, rasuras &c. à se, vel sub mandato, esse factas, & quidem, si in pluribus locis Instrumentum apparet apostillatum, vel rasum, debet singillatim recensere omnia apostillæ & rasuræ loca, nec sufficit de illis testari in genere. Communis cum Malc. & Farinac.

13. Dicitur Authentica, licet per se essent scripturae privatae, quae nimirum à Judice vel Magistratu aperta, publicatae, & approbatae, v. g. Testamenta, Codicilli: quae facta sunt auctoritate Judicis, vel à Notario (aut hujus loco à duobus alijs viris idoneis) in praesentia Judicis, & Partium, conscripta sunt, ut Acta Judicialia: quae ex Archivo publico, ubi reponuntur scripturae authenticae, sunt producta: quae sunt munita sigillo publico, & non suspecto, saltem si habeant subscriptionem apponentis sigillum, vel etiam testium casu, quo negotium, de quo agitur scriptura, non pertinet ad officium sigillantis quae est subscripta à Partibus, & tribus testibus adhuc viventibus, ut interrogari possint, & suam manum recognoscantibus: in negotiis minoribus sufficiunt testes duo etiam non subscribentes. Habentur haec l. 2. c. de testam. l. 1. c. de re judic. Auth. ad h. t. l. 1. c. qui potior in pign. Nov. 73. c. 9. c. 2. b. t. cum gl. c. 11. de prob. Vid. Haun. 10. 5. tr. 4. a. n. 390. a. n. 455. § 493.

14. Porro notandum est 1. Archivum publicum, & propriè dictum, esse illud, quod erectum est auctoritate Principis, vel Magistratus, potestatem ferendi leges habentis, cum in finem, ut in eo reponantur non aliae nisi scripturae authenticae, vel saltem pro talibus habeat: cujusmodi jus habent Episcopi & his superiores Praelati, Principes, & Status saeculares illi, qui in territorijs suis exercent jura imperij, & Regalium. In Jure vocatur *Grammatophylacium*, is autem Officialis, qui praestit Archivio, dicitur *Archivarius*, vel *Concellarius*, & olim *Commentariensis*. Archivum Privatum, & improprie dictum, quod aliqui appellant *Chartophylacium*, reperitur in Monasterijs, Ecclesijs, Civitatibus Municipalibus, & Communitatibus minoribus, apud personas illustres, jus publici Archivi non habentes, in quo reponi solent scripturae etiam non authenticae, v. g. circapredia, fines territorij, redditus &c. atque angitur non semper eam in finem, ut asservantur scripturae in Judicio servire possint ad aliquid probandum, sed saepe etiam ad instructionem Superiorum, Dominorum, Procuratorum: & ideo scripturae exinde productae non tam plenè & universaliter probant, imò ferè nihil probant (exceptis factis antiquis, memoriam hominum excedentibus) pro producenda ex suo Archivo privato, quamvis faciant aliquam praesumptionem. Notandum 2. si sigillum publicum vocari, quod est appressum à personis in Dignitate constitutis & Magistratum habentibus, vel ab ijs, quorum sigilla vi consuetudinis loci habentur pro authenticis. Vid. n. 4. suspectum verò erit, si sigillum non sit integrum, sed ita fractum, ut cognosci nequeat, an sit ejus, cujus id esse scriptura asserit: vel si illius litterae non amplius sint cognoscibiles, nec aliunde constet, cujus sit sigillum: vel si scriptura dignitati sigillantis, vel initiale litterae solitarie positae non conveniant nomini illius: vel si cera exterior sit recentior, quam interior. Unde sigillum recognoscendum est vel in Judicio, vel saltem coram Judice extra Judicium, vel apud per-

sonas privilegiatas domi suae coram Notario, coram quibus recognoscens debet sigillum (vel scripturam) agnoscere pro suo (ad quod etiam compelli potest) item citari testes, qui sua sigilla apposuerunt &c. DD. in l. 15. de reb. auth. judic. possid. Coeterum nec scriptura publico munita sigillò plus probat pro ipso sigillante, seu cujus est sigillum, quam scriptura privata pro scribente, nisi sit sigillum Supremi Principis; cum sit in propria causa.

Oppones. Vel solum sigillum publicum facit Instrumentum Authenticum, vel necessaria etiam est subscriptio sigillantis? neutrum potest dici. R. cum Masc. & probabiliori, solum sigillum sufficere, nisi lex vel consuetudo simul requirat subscriptionem. Urgebis: Unius testis dictum, quacunque auctoritate polleat, non plenè probat. c. 28. de testib. ergo neque sigillum, quantumcunque authenticum. R. N. Conf. quia sigillo autentico fidem plenam tribuit c. 2. b. t. & consuetudo passim.

Dico 2. Transumptum (seu Exemplum, vel Copia vidimata) Instrumenti Publici, quod omnino simile est Originali, eandem vim probandi habet, quam originale, modò factum sit vel ab eodem Notario cum debitis solennitatibus, qui fecit Originale: vel ab alio quidem Notario, sed tamen auctoritate Judicis: aut cum expresse consensu Partium, tale Exemplum approbantium tanquam originali conforme. Haunold. a. n. 409. Everhard. Felin. Abb. &c. Sumitur prima pars ex l. 24. ff. qui testam. facer. poss. c. 20. de convers. conjug. & ex hac ratione; si enim factum sit ab eodem Notario, & cum debitis solennitatibus (nempe ex justa causa, petitionem & rogationem vel utriusque Partis, vel saltem illius, de cujus praesudicio agitur, atque citatis ijs, quorum interest. c. 41. de testib.) censetur esse ipsum Originale, saltem virtualiter, cum nihil ipsi desit: neque tenetur Notarius exprimere, quòd hac scriptura sit transumptum, & non originale, nisi illud sola illa Pars petierit, in cujus favorem cedit cum praesudicio alterius; tunc enim ad vitandam fraudem deberet exprimere, quòd tantum sit Copia. Secunda Pars habetur clarè in c. fin. b. t. ibi: si instrumenta propter vetustatem, vel propter aliam justam causam, exemplari petantur, coram Ordinario Judice, vel Delegato, ab ipso specialiter, praesententur: qui si ea diligenter inspecta in nulla sui parte vitia repperit, per publicam personam illa praecipiat exemplari, eandem auctoritatem per hoc cum Originalibus habitura. Hodie vi consuetudinis, ut notat Pirhing b. n. 22. non Judex, sed Tabellio seu Notarius inspicit Originale, qui istud transcribit, atque testatur, quòd in eo diligenter inspecto nullum vitium repperit. Et hinc vi consuetudinis Copijs à solo Notario vidimatis plena fides haberi potest. Tertiam partem de expresse consensu Partium tenet cum comuni Bartol. in Auth. si quis in aliquo C. de Edendo.

Aliter si fiant transumpta, regulariter nihil probant. c. 1. b. t. ibi: si scripturam authenticam non videmus, ad exemplaria nihil facere possumus. Concordat l. 2. ff. eod. § Auth. cit. Regulari-

gulariter, inquam, quia probant, quando in litteris Pontificijs additur hæc clausula, ut presentium transumptis, etiam impressis, manu alicujus Notarij publici subscriptis, & sigillo alicujus persone in Dignitate Ecclesiastica constitute munitis, eadem prorsus fides adhibeatur, quæ presentibus adhiberetur, si forent ostensa. Dein, si originale Instrumentum probetur amissum, ejusmodi exemplar non solenne facit semiplenam probationem, ita ut possit deferri juramentum suppletorium. Jalon. in *Auth. cit. n. 6. Masc. de Probat. concl. 711. n. 58.* Alias verò facit tantum aliquam Præsumptionem. Porro ratio, cur non probet transumptum absque auctoritate Judicis factum, si exemplationem fecit Notarius distinctus ab illo, qui fecit originale, est, quia juxta *Nov. 44. pr. & Auth. cit.* Notarius conficere nequit Instrumentum Authenticum, qui gesto negotio non interfuit, cum de aliis, quam quæ vidit & audivit, authentice testari non possit.

17 Oppones 1. Si Instrumentum collationetur vel transcribatur à Notario ad petitionem Partium, videtur illud plenè probare, etiam si id fiat ab alio Notario, quam qui fecit originale, nec interveniat auctoritas Judicis; quia Partes hoc ipso consentunt, talem actum esse factum; cum hujusmodi proptia confessio sit optima probatio. Ergo. 2. Si cum expresso consensu Partium confici possit transumptum Authenticum ab alio Notario, non est ratio, cur non possit fieri etiam cum consensu tacito, ita ut probet in Judicio: si Pars, cui præjudicat, nihil opponat: sed consensus tacitus non videtur sufficere tum propter *l. 2. cit.* tum propter consensum DD. communiter id negantium: ergo. *Id. ad 1.* Confessio Partium de negotio gesto non sufficienter probatur per hoc, quod velint fieri exemplum, aut collationari originale; nisi approbent etiam ipsum exemplum, fatendo, illud concordare cum originali; quia possent permittere fieri exemplum ex alia causa, v. g. quia sciunt, illud nihil probare, si fiat ab alio Notario. Everhard. apud Haun. *n. 414.* Si autem approbent ut concordans originali, tale exemplum probaret quidem plenè, at non ex propria virtute, sed ex Partium confessione. Ad 2. Negatur Major cum communi, propter hanc rationem; quia non solum Partes, sed etiam Judici facienda est fides: si ergo Judex adverteret; Instrumentum non esse originale, nec exemplum authenticè factum, deberet ipse ex officio illud rejicere, licet Pars nihil opponeret, cum teneatur supplere ea, quæ sunt Juris. Si autem pars non opponens tacite fateretur, exemplum esse conforme originali & concordans (non verò simpliciter omittens exceptionem ex simplicitate vel ignorantia Juris) propria confessione esset convictus.

18 Dico 3. Protocollum, si habeat omnia requisita, pariter probat plenè, etiam si Notarius, qui scripsit, non amplius vivat, vel nondum ex eo confectum sit Instrumentum, rem fusiùs exponens. Mascard. *de Probat. conclus. 4. n. 1. post Bart. & alios contra paucos quos-*

dam. Sumitur ex *c. penult. b. t. ibi:* cum p. tabellio morte præventus quædam non perfectissima instrumenta, quæ in notam (protocollum) redacta essent ab eodem Sc. Item *ex l. ult. C. de re jud. gesta,* quæ sunt translata in publica monumenta, habere volumus perpetuam firmitatem, neque enim morte cognitoris perire debet publica fides. Ratio est, quia Protocollum est originale primum & matrix, atque inde conficitur instrumentum publicum & authenticum: ergo, si huic plenè creditur, à fortiori credendum est Protocollo, ex quo illud suam vim accipit. Unde Protocollo in casu dubij vel contrarietatis magis standum est, quam Instrumento inde desumpto, imò recurritur ad Protocollum. *Zoesius b. t. n. 6. & alij ex Nov. 44. Dixi 1. si habeat omnia requisita,* nempe scriptum à Notario, ad id rogato, suum nomen, signum, locum, tempus, & alia exprimentes, quæ requiruntur ad confactionem Instrumenti publici, de qua *n. 7.* & rem clarè annotante, item (si actus ad sui valorem requiratur scripturam) Partibus prælegente, quæ scripsit. Si tamen aliquid ex his solennitatibus esset omisum, sufficienter tamen constaret de voluntate Partium, saltem semiplenam probationem faceret Protocollum. Dixi 2. *etiam si Notarius &c.* quia Protocollum debet factum per se sufficere, licet inde non sit confectum instrumentum: si tamen ex eo Partes velint confici Instrumentum, non ab alio Notario, quam qui scripsit Protocollum, confici potest, si adhuc vivat. *gl. in c. penult. & Nov. cit.* Quod si Notarius jam sit mortuus, confici quidem ex Protocollo potest Instrumentum ab alio, sed servatis ijs, quæ requiruntur ad confactionem transumpti juxta *n. 16. & c. penult. cit.*

Oppones 1. Protocollum est quædam inchoatio tantum Instrumenti, neque completum, donec inde formetur Instrumentum: sed quod nondum est completum, non habet vim plenam probandi. *l. 11. C. de his, quib. ut in agnis fin. ibi:* nihil enim actum esse credimus, dum aliquid addendum superest. 2. In *l. 17. C. b. t.* dicitur, venditiones, transactiones, & alia negotia non valere, nisi super ijs Instrumenta à Notario etiam completa sint: ergo. *g. ad 1.* Protocollum in ratione Protocollum jam est completum, antequam inde fiat Instrumentum; non autem opus est ad faciendam fidem, ut etiam sit completum in ratione Instrumenti. *Lex n. loquitur de Instrumento, non de Protocollo, vel si de protocollo etiam intelligi velis,* intelligenda est de Protocollo non completo in ratione Protocollum, aut ita formato, ut ex eo non plenè cognosci possit, quæ acta sunt. *Ad 2. In l. est sermo de ijs actibus ad quorum valorem (& non ad probationem tantum) ex voluntate Partium requiritur scriptura.* Talis autem scriptura, sive sit Protocollum, sive alia scriptura, quam Partes expressè requirunt ad valorem contractus vel negotij, nisi desuper erigatur Instrumentum, utique vires non habet, nisi sit tam à Notario completa, quam à Partibus, quibus prælegi debet, approbata. Dico

20 Dico 4. Libri rationum ab Officialibus publicis conscripti quoad ea, quæ pertinent ad eorum officium, etiam plenè probant. l. 10. ff. de Probat. Quia Officiales publici publica auctoritate sunt constituti ad talia conscribenda non minus, ac Notarii publici ad instrumenta publica conscribenda. Huc pertinent libri censuales publici, in quibus ab Officiali publico descripta sunt bona in certo territorio existentia cum in finem, ut à Magistratu debita cum proportionem possint imponi tributa & steuræ &c. tantum igitur alicujus bona valere censentur, quantum valere dicit talis liber, nisi subditus luculenter probet, ea nunc minus valere: sed tantum probat inter Magistratum & subditos, non contra tertium, qui descriptionem non consensit. Ex illa tamen descriptione seu taxatione talis libri non inferitur, quod res nequeat justè majori pretio vendi, quam ibi taxata sit. Huc spectant quoque libri Fiscalium, & Thesaurariorum. Item libri Parochorum, in quibus conscribunt baptizatos à se, nuptos, defunctos suæ parochiæ.

21 Dico 5. Libri rationum privati, in quibus acceptum & expensum, debita &c. annotat v. g. paterfamilias: socius negotiationum: mercatores &c. Item libri censuales privatorum dominorum, in quibus annotari curant suos censūs, servitia sibi vel aliis debita &c. præterea Tutorum, Curatorum, Procuratorum, & Administratorum, rerum alienarum Inventaria, & Registra privata, per se & absque alio adminiculo non probant plenè pro scribente, bene tamen contra eum, si sicut alia scripturæ privata, de quibus postea, cum revera sint privata. Idem est de libris Ecclesiarum, Monasteriorum, & Collegiorum, aut Multitum personarum, jus Archivi publici non habentium. Haun. à n. 505. cum communi ex l. 6. 7. C. de Probat. Ratio, quod pro scribente non probent, est, ne fraudibus præbeatur occasio: facile enim contingere posset, ut homines in his privatis libris scriberent debita, & alios sibi obligatos esse, si viderent, his scripturis fidem adhiberi. Quod autem contra scribentem plenè probent, facit propria scribentis confessio; præsumitur enim nihil in eorum præjudicium scribere, nisi sciat, quod res ita se habeat. Dixi tamen 1. per se, scilicet spectato jure communi; nam vi specialis statuti, vel consuetudinis, plenè quoque vel semiplenè probare possunt etiam pro scribente: sic vi statuti Norimbergensis pro scribente probant libri Mercatorum, si sint regulati juxta arbitrium peritorum Mercatorum, scripti à viro bonæ famæ, & scripturam suam confirmante eum juramento, ac si insuper Adversarius nihil probet contra tales libros. Sic jdem libri, etiam secluso hoc statuto, probant semiplenè, ita ut accedente uno teste, vel juramento suppletorio, constituent plenam probationem, uti Carpz. apud Haun. n. 509. Gail. l. 2. observ. 20. observant. Pari-ter plenè probant libri privati pro scribente, si aliunde sint authenticati, manu Notarii publici, asservatione in Archivo pu-

blico &c. vel si Præsul Ecclesiæ vel Monasterij esset Princeps, aut gereret Magistratum. Dixi 2. absque alio adminiculo. Si enim concurrerent simul aliqua adminicula, plenè probare possent pro scribente. l. 5. cit. cuiusmodi sunt, si scriptura habeat rationem libri, & non sit scheda simplex, vel folium separatum, sed paginæ confutæ: si contineat accepta & expensa, atque sic aliquid etiam contra scribentem: si exprimat causam, ex qua sit aliquid acceptum vel expensum: si apponat annum, mensem, & diem: si careat cancellationibus & superinductionibus: si contineat solum res, ad officium illud pertinentes, non alias: si clarè, verisimiliter: si scribens alias sit fide dignus: si adjiciat juramentum, quod contenta in tali libro sint vera. Nicola. de Passeribus de scriptura privata lib. 4. de libris mercat. à n. 48. Guido Papæ q. 441. Pax Jord. to. 3. tit. de fid. Instr. à n. 108. præsertim ejusmodi adminicula profunt, si scribens sit mortuus. Gail. lo. cit. n. 4. Dixi 3. non probant plenè; faciunt tamen magnam præsumptionem, quia hujusmodi homines non solent fraudulenter procedere, sed bona fide. Imò semiplenam probationem efficiant, si scribens jam sit mortuus, & alias fuit bonæ famæ, atque liber habeat debitam formam, contineatque data & accepta. Passerini. lo. cit. de libris rationum n. 24. Item si consuetudo accedat, vel alia adminicula, ita ut æquitas suadeat, fidem semiplenam adhiberi. Rursus si Tutor, Mercator, vel alius Administrator, fide alias dignus & homo legalis, juramento confirmet, vera esse, quæ scripsit, & summa sit parva ac verisimilis, etiam plenè probat. Masc. conclus. 973. mihi n. 13. § 58. in magis autem summis ad plenam probationem constituendam debent plura adminicula, scilicet quæ paulò antè adduximus, concurrere. Denique in factis, memoriam hominum excedentibus, & ubi aliæ probationes moraliter haberi nequeunt, ejusmodi libri semiplenam, vel fortè nonnunquam etiam plenam, præsertim si valde adminiculati sint, fidem merentur.

Dico 6. Instrumenta privata non Authentica, seu scripturæ privata, quales sunt apocha, antapocha, syngrapha, chirographum, regulariter pro scribente (ac ejus hæredibus) nihil: contra ipsum verò (ejusque hæredes) regulariter plenè probant, modò sint confessæ. Communis ex l. pro priori assertione cit. item ex l. 10. ff. § C. de testib. ex l. 26. §. fm. ff. de positi. l. 13. C. de non num. pecun. Quod enim pro scribente, seu in illius commodum, nihil probent, ratio est clara, quia nemo est idoneus testis in causa propria, & in nullius potestate esse debet, alios sibi obligatos facere per suam scripturam. Quod verò contra scribentem probent plenè, facit propria confessio, in litteris expressa; quia præsumitur ex certa scientia scripsisse. Nec obstat, quod confessio extrajudicialis, oretenus facta, plenè non probet, uti dictum ad Tit. de Confessis; disparitas enim est, quod scriptura, per quam fit confessio, semper loquatur. arg. l. Ariani C. de hæret.

habet. consequenter etiam coram Adversario, & iudice. Item majori deliberatione solemus scribere, quam loqui. *arg. l. 1. C. de Usur.* Quamvis autem pro scribente per se nec plenè nec semiplenè probet talis scriptura, tamen facit aliquam præsumptionem. Contra tertium verò; vel etiam pro illo, nullas habet vires, nisi à tertio tales litteræ fuissent subscriptæ vel mandatæ, aut nisi tertius foret hæres scribentis, vel ab eo causam haberet, aut nisi producantur ad probandum factum antiquum, pro quo desunt aliæ probationes.

23 Dixi 1. Regulariter; nam scriptura privata plenè probat etiam *pro scribente*, quando est subscripta à Partibus, tribusque testibus, adhuc viventibus, & juratò suam manum recognoscentibus. *c. 2. h. t. imò contra alteram Partem*, licet hæc sola subscripserit absque testibus. Pariter si aliunde est authentizata, v. g. sigillò authenticò Curie, seu majoris Magistratùs: si à longo tempore pro authentica sit habita &c. Vel si Adversarius eam producat pro se; tunc enim eo ipso approbare censetur. *l. 26. §. fin. ff. de positi.* atque testimonium alterius Partis fateri. Idem est, si producatur in iudicio, & Pars adversa nihil opponat. Rursus plenam fidem ei adstruunt aliqui, si agatur de modica summa, & scribens sit aliàs valde bonæ opinionis: semiplenam verò etiam causis maioribus, si juramentò sit firmata; tunc enim æquivalet uni testi jurato.

Dixi 2. contra ipsum, quod pariter exceptiones patitur; nam neque *contra scribentem* plenè probat 1. cautio seu chirographum, quod continet quidem debitum, sed non causam debiti, v. g. si Titius sua manu fateatur quidem, se Cajo debere centum, non tamen exprimit, an ex mutuo, emptione, vel quo alio titulo. *c. 14. h. t. l. 25. §. fin. ff. de Probat.* ex tali siquidem scriptura contra negantem debitum non datur actio in foro externo, ut colligit communis DD. ex *§. fin. Inst. de obligat.* Excipit tamen promissionem causæ piæ factam. *arg. c. fin. de success. ab intest.* & promissionem, cujus causa facile præsumi potest, ut si promittas scriptò aliquid bene merito de te, vel pauperi; quia tunc præsumitur gratitudo, vel misericordia; promissionem conditionatè factam; quia tunc apposita conditio est locò causæ: confessionem debiti in ultima voluntate factam. per *l. 88. §. 10. ff. de legat. 2.* quia tunc talis res debebitur tanquam legatum: confessionem chirographò expressam, item geminatam seu repetitam; quia tunc præsumitur causa. 2. Plenè non probat contra scribentem in causa mutui; quando apocham accepti mutui testem dedisti, antequam reciperes mutuum: item in alijs debitis, quæ se per apocham seu quietantiam sibi soluta esse testatur creditor, antequam soluta sint, uti quandoque contingit; nam talis creditor per 30. dies, mutuarius verò per integrum biennium à die dati chirographi, habet *exceptionem non numeratæ pecuniæ*, qua repellere potest Adversarium, atque in ipsum rejicere onus pro-

bandi, solutionem, vel numerationem pecuniæ esse factam. *l. 14. §. alius C. de non num. pecun.* Idem beneficium excipiendi per biennium conceditur marito, fatenti in apocha sibi numeratam esse dotem cautam. *l. cit. §. fin. l. 3. cum subjuncta Auth. C. de dote cauta non num.* Unde, qui solvit dotem, vel numerat pecuniam, providè facit, si numeret coram testibus, ut, licet receperit apocham, probare valeat numerationem, si fortè sibi litem moveret, qui dotem vel pecuniam accepit. Dixi 3. *modo jure confessate*, h. e. modò scribens fateatur, scripisse, & recognoscat manum suam. Quodsi neget, se scripisse, probatio incumbit Adversario, quam facere potest ac debet vel per tres testes, qui deponant, se vidisse scribentem hæc, vel subscribentem. *Nov. 73. c. 1.* Vel per *comparationem litterarum*, dum videlicet duæ scripturæ, quarum unam convinctur, aut fateatur, & alteram negat, se scripisse, inter se conferuntur vel comparantur à peritis; & hinc etiam Juxta potest neganti imperare, ut scribat in iudicio. Verùm hæc litterarum collatio, licet characteres deprehendantur similes, se sola & sine alio adminiculo non plenè probat, quòd ab eadem manu processerint ambæ; quia multi norunt alterius imitari manum dexterimè, vel mentiri alienam: si tamen accedat vel appensum sigillum illius, cujus manum indicat comparatio litterarum, testium attestatio aliàs insufficientis, plenè probare potest, si illi, per quos fit comparatio (casu quo Juxta eam non vult facere) prius juraverint, se facturos non lucri, gratiæ, aut inimicitie causà, ipse verò petens comparisonem, se alia probatione destitutum esse. *l. 20. C. h. t. Nov. cit. c. 7. §. 3. Masc. concl. 110. §. 330.*

Oppones 1. Qui non exprimit in suo chirographo causam obligationis suæ, sed præcisè debitum, v. g. centum florenorum, abstrahendo, an ex empto, mutuo &c. debeat, non minus fateatur debitum, quam qui exprimit causam: sed propria confessio est optima probatio: ergo etiam contra talem, qui non exprimit causam obligationis suæ, probat chirographum plenè. 2. De Jure Civili non potest deberi sine causa, ut scilicet detur actio in foro externo: ergo, qui fateatur se debere, hoc ipso fateatur se debere ex aliqua causa, & sic supponitur causa. 3. Scriptura privata non exprimens causam æquivalet pacto nudo; cum pactum nudum nihil sit aliud, quam pactio non habens causam: sed ex pacto nudo de Jure Canonico datur actio per *c. 1. §. 3. de Pactis*: ergo. 4. Si quis confitetur, rem non esse amplius suam, plenè probat contra se, licet non exprimat causam, cur non amplius sit sua: ergo etiam confitens debitum absque expressione causæ. 5. Siquis chirographò promittat se alteri donaturum ædes, obligatur civiliter, licet nullam addat causam: ergo etiam, qui sic confitetur debitum. 6. Siquis alterum chirographò liberat à debito, fatendo alterum sibi non obligari, non necessariò exprimit causam liberationis. *l. 40. pr. ff. de Pact.* ergo etiam debitor non exprimens causam debendi, seu obligationis.

gationis, efficaciter obligatur. *§. ad 1. Dist. Ma.* fatetur debitum simpliciter & absque causa expressa. *C. Ma.* fatetur tali confessione, ex qua secundum Jura oritur actio, vel ex qua continens efficaciter obligatur de Jure. *N. Ma.* Ad 2. *N. Conf.* eo ipso enim, quod Jura requirunt ad obligationem & actionem efficacem in Judicio, ut exprimaturs causa specifica debiti, non sufficit, causam supponi, vel præsumi. Ad 3. *N. Min.* in meis principijs. Dein *Dist. Ma.* æquivalens pacto nudo in ordine ad contrahendam obligationem in foro interno. *trans.* in ordine ad probandam obligationem in foro externo. *N. Ma.* supposito nempe, quod ex pacto nudo detur actio. Ad 4. *N. Conf.* quia, qui fatetur, rem non esse amplius suam, satis exprimit causam, quod nempe eam dereliquerit. Ad 5. etiam talis exprimit satis causam, scilicet liberalitatem suam, ex qua promittit donationem. Ad 6. rursus *N. Conf.* *§. parit.* cum Jura sint prouiora ad liberandum, quam ad obligandum.

Dico 7. Epistola (seu litteræ missivæ) à scribente recognita, & causam debiti exprimens, plenè probat contra scribentem, etiam pro tertio, ad quem missa non est. 2. Item pro scribente contra illum, cui missa est, modo ab hoc acceptata, & retenta sit absque contradictione. Prior pars sumitur ex *l. 26. §. 2. ff. de positi*, ubi habetur, quod ex ejusmodi litteris non nascatur quidem obligatio, bene tamen probetur, v. g. rem depositam esse. *Haut. 10. §. 4. n. 537.* Idque præcedit, licet nec dies & annus, nec locus appositus esset. *Menoch. de arbitr. cas. 94. n. 11. 12.* *Haut. n. 539.* allegans *l. 34. §. 1. ff. de pignori*. Quod autem etiam probet pro tertio, testatur communis DD. & praxis Campforum. Ratio est; quia recognoscens suam manum confiteri censetur, vera esse, quæ scripta: quod autem scripta sit epistola alteri, quam huic tertio, imperitenter se habet; manet enim propria confessio scribentis, quæ est optima probatio. Neque dicas, ejusmodi epistolam tantum esse confessionem extrajudicalem, quæ tantum semiplenè probat: nam etiam confessio extrajudicialis vocalis geminata, item facta cum expressione causæ & coram Adversario, plenè probat, ut dictum *ad tit. de Confessis n. 6.* sed confessio extrajudicialis scripta æquivalens geminata vocali, cum ea, quæ scribuntur, de liberatè scripta esse præsumantur, item facta cum expressione causæ & præsentè Adversario, cui loquitur epistola, quando ei redditur. Posterior pars eruitur ex *Clem. 1. de Procurat. §. 16. ff. ad S. C. Maced.* qui enim tacet, cum contradicere possit & debet, consentire censetur, v. g. in debitum, quod ab ipso petit scribens epistolam. Communis cum *Bart. Bald. Jas.* Quandoque autem præsumi possit consensus ex omiſsa contradictione, pendet ex hominum agendi modo, ac tempore ad deliberandum dari solito, & ex particularium casuum circumstantijs.

Quæres, an & quid probet *charta bianca*, ut vocant, seu charta vacua, solo nomine &

sigillo dantis signata, ut in ea vel creditor, vel dominus &c. scribat, quod petit, vel mandet &c. prout ipsi visum fuerit? *§. nisi is*, qui dedit talem chartam, postea legerit, ratumque habuerit, quod alter in ea scripsit, contra ipsum parum vel nihil probabit; nisi enim relegerit, ignorat, quid in tali scriptura contineatur: ignorans autem non consentit. *l. 10. C. de donat.*

§. III.

De Productione, Impugnatione, & Reprobatione Instrumentorum.

Sciendum, non sufficere ad probandum in-
27
ſtentum in Judicio, si Instrumenta solum al-
legendur, vel, quid in ijs contineatur, indicetur, aut si aliqua ipsis opponatur exceptio &c. sed debere realiter edi seu produci coram Judice & Parte adversa, & quidem originalia, vel authentica, quæ elidi aut reprobari nequeant. Idcirco oportet inquirere 1. Quando & quomodo producenda sint Instrumenta. 2. An & quando edenda seu exhibenda in favorem Partis adversæ, vel alterius cujusdam, & in proprium præjudicium. 3. Quomodo impugnari vel reprobari possint.

Dico 1. Instrumenta produci debent in ter-
28
mino Probatorio, seu ad probandum concessio, saltem regulariter. *c. 9. h. t. c. §. de caus. possess.* Itaque producenda sunt post litis contestationem, & ante conclusionem in causa, atque intra terminum à Judice præfixum. Regulariter, inquam: quando enim ante litis contestationem produci valeant; colliges ex dictis *ad tit. ut lit. non contest.* quando autem post publicationem at-
testationum, ex *tit. de testib. §. 2. assert.* 2. Ex similibus ferè causis etiam post conclusionem in causa producere fas est, nempe 1. Si primum postea fuerint reperta nova Instrumenta, & produci juret, se prius non habuisse, nec habere potuisse eorum noticiam. 2. Si Instrumenta producantur præsentè & non contradicente Adversario. 3. Si Judex vel necessarium vel utile judicet recipere post conclusionem in causa. 4. Si beneficiò restitutionis in integrum subveniatur Ecclesiæ, Minori &c. 5. Si fiat appellatio; tunc enim in nova instantia producere licet nova Instrumenta. 6. In causa Criminali in ordine ad defensionem Rei. 7. In causa Matrimoniali ob periculum peccati. 8. Post eandem conclusionem audiuntur adhuc allegationes Juris, Consilia Doctorum, Responsa Academicarum &c. modo non petatur nova dilatio ad eorum productionem. Quin etiam post sententiam definitivam recipiuntur adhuc Instrumenta in causis publicis, scilicet Reipublicæ, Universitatum, Collegiorum &c. in causis & rebus Ecclesiasticis, in causis Pupillorum; Minorum &c. *Mynſ. cent. 4. observ. 60. n. 7. seqq.*

Quæres, an credendum Actori asserenti, se
29
amisſisse Instrumentum, quod volebat producere ad probandam intentionem suam? *§. non*, nisi producat testes, qui non tantum deponant super tenore Instrumenti, sed etiam super ipso facto, vel contractu, coram se gesto. Quod si

si autem testarentur de solo tenore, probarent quidem, Instrumentum existisse & sic sonuisse, & quoad hoc crederetur amittenti, si juraret, se amisisse: plenam tamen fidem super ipso facto nec isti testes facerent, uti nec de integritate Instrumenti, seu de carentia vitij; quia de hac judicare non ad testes, tanquam homines privatos, sed ad Judicem pertinet: facerent tamen semiplenam probationem facti, ut deferri posset juramentum suppletoriū. Quod si amissio Instrumenti contigisset factū Adversarij, illud vel subtrahentis, vel lacerantis &c. tunc eo uti volens probaret per solum juramentum tenorem & valorem Instrumenti, & ipsi Adversarius condemnaretur haud aliter, ac si plenè probasset. per l. 20. C. de Probat.

30 Dico 2. Productio Instrumenti, vel Privilegij, debet quidem esse integra, h. e. debet quidem totum legi, seu integraliter recitari præsente Judice, & audiente Parte adversa: si tamen super uno tantum capitulo illius mora esset quæstio, non totum edi vel prælegi Parti adversæ, deberet, sed sufficeret capitulum illud eidem edere, vel illius copiam dare. l. 10. §. 2. ff. de Edend. c. 5. b. t. c. 7. de Privil. in 6.

31 Dico 2. Quamvis Actor teneatur edere Instrumenta (vel alias rationes) Reo petenti. l. 5. §. fin. C. de Edendo, non tamen vicissim Reus tenetur edere Actori, licet petat, Instrumenta, quibus ipse pro se usus non est. l. 1. §. fin. C. eod. l. 7. C. de testib. c. 1. de Probat. Ratio disparitatis est, quod Actor voluntariè ac sponte compareat in Judicio, adeoque conveniens sit, ut veniat aliunde instructus ad probandam intentionem suam, & probationes suas non petat à domo Adversarij, ut loquuntur, nec super alienis fundamentis suam causam fundet: contra Reus trahitur invitatus ad Judicium, & ut respondendo documentis & rationibus Adversarij sui se tueatur; meritò proin eas sibi exhiberi postulat. Adde, quod iniquum videatur petere, ut aliquis contra se ipsum instruat Adversarium, elque contra se arma porrigat.

32 Fallit tamen hæc assertio, & Reus quoque Actori tenetur Instrumenta edere 1. ea, quibus ipse usus est. l. 1. §. 3. ff. de Ed. ut nimirum Actor deliberare possit, utrum cognitis Adversarij sui fundamentis prosequi actionem velit, nec ne. 2. Quando Reus replicat; nam replicatio est quasi exceptio, & Reum facit Actorem: eam igitur si probare velit per Instrumentum, illud exhibere debet, ut alter respondere possit. Abbas & alij communiter: aliud foret, si Reus opponeret tantum exceptionem dilatoriam, aut saltem non defensoriam. 3. Si Reus sit usurarius; tunc enim Actori exhibere debet libros rationum suarum. Clem. an. §. ceterum de usuris. Id quod extendunt ad alios quoque Reos, frequenter fraudem committere solitos, quales sunt Judæi, nummularij, & quandoque caupones. 4. Si Reus sit hæres, & legatarius Actor exhiberi sibi petat testamentum, scilicet quoad partem, quæ continet legatum. l. 1. ff. de tab. exhib. 5. Si Actor sit fiscus in causis Civilibus. l. 2. ff. de jure fisci. quia fiscus specialiter est privilegiatus. Idem esse dicunt,

si Ecclesia vel alius pius locus sit Actor, cum non minus privilegiati existant. Idem, si alius Actor habeat causam in jure favorabilem, puta Matrimonij (præsertim si agatur de impedimento dirimente) dotis, alimentorum, libertatis, pupillorum, miserabilium personarum. Sed Fiscus, Ecclesia, & hujusmodi Actores causam favorabilem habentes, debent antea denter saltem aliquas conjecturas habere pro se, ac alijs probationibus destitui, antequam Reus ipsis teneatur exhibere Instrumenta sua. 6. Si Actor intentionem suam jam habet fundatam, v. g. jam plenè probavit, se fundum vendidisse Reo, nescit tamen, sub quibus conditionibus. l. 52. pr. ff. de action. emp. cum non perat exhibitionem ad probandam suam intentionem; sed ad eam coadjuvandam. Sic etiam quando Ordinarius loci citat personam, quæ dicit, se ab ejus jurisdictione esse exemptam, talis juxta c. 7. pr. de Privil. in 6. l. 5. ff. de juri. tenetur exhibere suum privilegium; quia Ordinarius loci habet intentionem fundatam in jure. 7. Quando æquum videtur Judici, ut Reus Actori exhibeat Instrumenta, ut si Actor sufficienter probet, se Instrumenta sua citra propriam culpam amisisse, v. g. incendio &c. 8. Denique quando Instrumenta sunt communia utrique, tam Actori quam Reo. c. 12. b. t. puta, quæ communibus expensis erecta sunt, uti Instrumenta emptionis, venditionis: vel communem utrique materiam complectuntur, uti testamenta respectu hæredum & legatariorum, instrumenta contractuum: nisi hæc sint exemplata; nam exemplum sit proprium illius, qui proprijs illud sumptibus fieri curavit. Ad communia Instrumenta referuntur etiam Acta Judicialia, libri Censuales, Mercatorum &c. in quos ratione officij publici aliquis reulit negotia, data & accepta &c. Item Protocolla, & alia ad publicam utilitatem scripta.

Oppones. In c. 1. de Probat. negat Papa, ab Imperatore edi debere pacta quædam, olim inter Justinianum, & Regis Tancredi predecessores inita, quæ tamen pacta videntur utrique Parti esse communia ratione materiae. 2. cum Gl. §. DD. ibidem, illud pactorum Instrumentum proprium evasisse Imperatoris, utpote exemplatum sumptibus Justiniani Imperatoris; & sic desisse esse commune. Ceterum etiam tertius cogi potest ad edendum Instrumentum Parti justè petenti. arg. l. 2. C. de Ed. sicut cogi potest testis ad ferendum testimonium ad liquidandam veritatem. Petens tamen summariter saltem per præsumptiones docere debet, suâ interesse, ut tale Instrumentum edatur.

Dico 3. Instrumentum impugnari potest ex multis capitibus, quæ ferè reducuntur ad quatuor genera causarum, scilicet 1. Ex parte causæ efficientis, quod factum sit à persona inhabili, puta non à Notario publico, vel ab excommunicato &c. 2. Ex parte causæ materialis, quod sit factum super re illicita, quod contineat falsitatem &c. de qua falsitate mox plura. 3. Ex parte causæ formalis, quod non sit debitè subscriptum, quod careat indicio-

ne, anno, die, vel alijs solennitatibus supra ad Instrumentum publicum vel authenticum requisitis. v. g. si sigillum, quo deberet authenticari Instrumentum alijs privatum, sit ignotum, notabiliter fractum &c. tales enim litteræ non probant in præjudicium alterius; quamvis probare possint in favorem alicujus non conjunctum cum præjudicio alterius, ut si Clericus exhibeat *Formatas*, quibus probare vult Ordines à se susceptos, sigillò parum agnoscibili munitas. *Tusch. litt. S. concl. 240.* modò aliunde non adfit suspicio doli. Ad hanc causam reduci potest, si Instrumentum impugnatur ex eo, quod non sit originale, item quod sit cancellatum, rasum &c. de quo ad tit. de Rescr. & postea plura. 4. Ex parte causæ finalis, quod non probet intentum, ad quod vincendum producit, quod sub. vel obreptitè sit obtentum. Dixi, *impugnari*: Judicis autem dein erit arbitrari, an exceptio, vel id, quod opponitur Instrumento, sufficiat ad illud reprobandum, vel ad imponendum onus producenti, ut probet, illud esse legitimum. Dictis modis impugnandi & reprobandi Instrumentum accedit alius extrinsecus, nempe per testes, de quibus etiam infra n. 37. seqq.

¶ Dico 4. Falsitas circa aliquid substantiale reperta in Instrumento probabiliter reprobatur illud in totum, ita ut nec reliquis Instrumenti partibus credatur. Abbas in c. 4. de heret. n. 4. Innoc. Bart. & alij plures apud Menoch. de præsumpt. lib. 5. pref. 22. n. 2. 3. quamvis ipse n. 22. Fachin. lib. 9. contrav. juris c. 79. & alij teneant contrarium, volentes, vitari & reprobari solum capitula connexa cum falso, versante circa aliquid substantiale. Nostra opinio fundatur 1. in c. 17. caus. 3. q. 9. ubi testimonium testis, qui suo dicto adjicit falsitatem circa substantialem, reprobatur in totum. *Farnac. de testib. q. 67. n. 178.* allegans plurimos alios. Item ex c. 15. § 20 de Rescr. ubi Rescriptum per falsitatem dolosè expressam impetratum suam vim amittit in totum, & quoad omnes partes, sive inter se connexas, sive disparatas, ut docuimus ad tit. de Rescr. n. 16. cum Abb. Barb. & Fagn. in c. 20. cit. contra Sanch. Decium, Laym. Pirhing &c. Sed in ordine ad probandum æquiparantur Instrumenta & Testes: & eadem est ratio quoad Instrumentum, quæ pugnat in Rescripto: ergo. Maxime autem hoc procedit, si falsitas proveniat ex persona Notarii, dolosè committentis falsum. Qui si propter falsitatem in suo officio commissam & malitiosè in Instrumento expressam jam fuit condemnatus, ejus Instrumenta omnino sunt invalida ipso Jure, ut desumitur ex cit. c. 4. § reg. J. 8. in 6. ibi: *se-mel malus semper præsumitur malus*; quamvis ea subsistant, quæ fecit ante condemnationem, licet postea eum condemnari ac deponi contingat. arg. l. Barbar. 3. ff. de Off. Prat. Dixi, circa aliquid substantiale (idem est, si falsitas sit circa articulum cum parte substantiali connexum) videlicet circa negotium gestum, ejus conditiones &c. ita ut alteratio sententiæ in-

ducatur; vel ex quo pendet vis Instrumenti, & mora quæstio; vel quando talis falsitas est inspersa, ex qua consequitur vel eruitur, etiam cætera esse falsa, ut si dicatur Instrumentum esse scriptum in hoc loco, hoc tempore &c. cum tamen sit scriptum in alio; vel scriptum esse coram testibus, quos tamen constat eotempore alibi fuisse &c. quia redditur totum inde Instrumentum merito suspectum; cum ex his maxime colligatur veritas Instrumenti. Quod si verò falsitas sit tantum circa aliquid extrinsecum & non substantiale, vel merè accessorium, puta, quod referat, contrahentes esse talis nationis, consanguineos &c. aut aliquid aliud, quod non facit ad negotium, & ex quo non eruitur, falsa esse cætera, non vitatur totum Instrumentum. arg. c. 16. de Judic. & tunc locum habet regula: *utile per inutile non debet vitari.* c. 39. der. J. in 6.

¶ Quæres, ex quibus capitibus possit Instrumentum impugnari & reprobari ut continens falsitatem, vel ut suspectum de falsitate? 1. si dicatur continere aliquid non verisimile, vel omnino impossibile. 2. Si dicatur non concordare cum protocollo. 3. Si non reperiatur in protocollo illius Notarii, qui fecisse dicitur Instrumentum; cum tamen ibidem reperiantur omnes alij contractus eodem anno, & mense, coram eodem celebrati. 4. Si vel in Instrumento vel in Protocollo aliqua folia vel addita vel incisa sint. 5. Si reperiatur in eo aliquid additum aliena manu sine attestazione Notarii, aut aliquid correctum ab alio quam à Notario. Et hinc 6. si contineat rasuram, lituram, cancellationem, correctionem in loco substantiali & suspecto. c. 7. de religiof. domib. c. 3. § 6. b. t. nisi sufficienter constet, eam esse factam manu ipsius Notarii, v. g. id in fine attestantis; vel nisi aliunde constet, eum debere esse sensum, quem rasura, vel verbum superscriptum indicat; vel nisi rasura, aut correctio reperiatur in tabulis testamentariis, ubi favore ultimæ voluntatis præsumitur facta ab ipso testatore, vel ejus jussu. 7. Si stylus & characteres sint valde diversi ab ijs, quibus alias utitur Notarius. 8. Si producat alias sit usus Instrumentis falsis ad decipiendum. 9. Si Instrumentum vel sibi ipsi contrarietur, vel producat aliud, directe vel indirectè priori adversum, superaddat, modò dicta in eodem, vel in utroque reperta, conciliari nequeant. c. 13. § l. 14. C. eod. Quod si Instrumenta contraria producantur à diversis Partibus, standum est digniori, v. g. publico, vel quod magis caret falsi suspitione. arg. l. scripturas C. qui potiores in pignor. Sin verò sint æqualia, & paria authoritatis, Reus est absolvendus, nisi Actor habeat causam in Jure favorabilem. arg. c. 2. de probat. & per ea, quæ dicta sunt ad tit. de Probat. n. 9. Unde Regula: *Adore non probante Reus est absolvendus, etsi nihil præstiterit.* c. 3. in fin. de caus. possess. c. fin. de Jurejur.

¶ Dico 5. Instrumentum impugnari, imò reprobari potest per testes Instrumentarios, negantes se confectioni interfuisse vel subscripsisse,

T

se,

se, aut asserentes, aliud in Instrumento scriptum fuisse, quam re ipsa actum facit. Sumitur ex *c. 5. de Probat. §. c. 10. h. t.* Ratio est; quia testes adhibentur in Instrumento, ut per eos compleatur fides Instrumenti: atqui istud non fit, quando Instrumento contradicunt testes: ergo. Dixi 1. testes, nempe vel omnes, vel saltem major pars eorum. *arg. c. 33. §. fin. de testib.* Imò si ad solennitatem vel probationem Instrumenti requiratur certus numerus testium, uti requiruntur septem in Testamento solenni, & vel unus deponat contra testamentum, istud redditur nullius fidei. Si verò non requiratur certus numerus testium, tunc, etsi unus, vel plures, contradicant Instrumento, tot tamen deponant pro Instrumento, quot alias sunt necessarii ad valorem illius, nempe duo vel tres, Instrumentum manet in suo vigore. *arg. l. 3. C. si ex falso instrum.* Abb. Masc. Pirh. *b. t. n. 71.* quamvis cum his fateamur, Authores hac in re varie loqui & sentire. Ratio est, quia utile, sive sufficienter firmatum, per inutile non debet vitari, & testes pro Instrumento deponunt affirmativè, alij contra illud solum negativè: sed magis est credendum duobus affirmantibus, quam mille negantibus, ait Jo. Andr. in *c. 10. cit. n. 8.* Dixi 2. Instrumentarios, h. e. vel descriptos in Instrumento, quod ijs presentibus negotium sit gestum, vel etiam subscriptos propria manu. Quod si Instrumentum impugnetur ab alijs testibus extraneis, seu non inscriptis vel subscriptis, paulo aliter discurrendum, ut statim patebit. Dixi 3. negantes, se &c. si enim non absolute negent contenta, sed solum dicant, se non amplius recordari, an interfuerint, vel quid actum vel quo anno aut die &c. Instrumentum sustinetur. Jo. Andr. *lo. cit.* Abb. *ibid. n. 14. §. gl. V. recordari.* quia hanc dubietatem supplet autoritas Notarii publici.

38 Oppones. Testes singulares nihil probant: sed testes singuli, qui negant se fuisse presentes confectioni Instrumenti, sunt in suo testimonio singulares: ergo. *2. Dist. Ma.* testes singulares singularitate obstativa vel diversificativa nihil, vel saltem non plenè probant. *C. Ma.* singulares singularitate adminiculativa. *N. Ma.* In proposito vel nulla intervenit singularitas, quia singulorum absentia potest probari per alios testes, qui eos viderunt in alio loco, quam ubi Instrumentum dicitur factum, & quidem eodem tempore: vel singularitas est solum adminiculativa, cum testes hujusmodi concordent in dicto suo, quod nempe Instrumentum sit falsum. *c. 5. de his, quæ sunt à Prelato.* Ed enim singulorum testimonia collimant, & sic se adjuvant ad idem probandum, quod nempe fuerint falsi inscripti, quo pacto irritatur Instrumentum.

39 Dico 6. Etiam per Testes extraneos impugnari & reprobari potest Instrumentum tam directè quam indirectè, dummodo omni exceptione majores, & saltem duo sint. *l. 14. C. de contrabenda stipulat. c. 5. cit. junct. gl. fin. Mascard. de Probat. mibi concl. 919. Menoch.*

Covar. & alij ab his copiose citati. Ratio quia probatio per testes secundum se est veritati conformior ac melior, quam probatio per Instrumentum; hæc enim, spectata præ se in se, est tantum unius hominis testimonium, & solum ex indulgentia ac assensu Juri acceptatur pro plena probatione, quam alio non faceret, eò quod Jus Humanum præsumat, à Notario publico ob officium publicum, quod gerit, & ob Juramentum, quod saltem initio suscepti officij præstitit, non conficiendum Instrumentum falsum, aut testes falsi inscribendos: atqui præsumptio debet cedere veritati, pro qua habetur assertio duorum testium omni exceptione majorem; idque est am Jure Divino. Dixi autem 1. tam directè, quando nempe immediatè contra Instrumentum deponunt, v. g. negotium non ita esse gestum, uti in Instrumento scribitur, cujusmodi exemplum est in *c. 10. cit.* Sed si ita directè impugnent, necesse est, ut interfuerint toti negotio gesto, illudque plenè norint una cum anno, mense, die, ac loco, quo gestum est, & aliter, vel in alio loco &c. gestum esse, quod habetur in Instrumento. *arg. l. 14. cit. fin.* Dixi 2. quam indirectè, seu per medium quoddam, quando nempe liquidò personæ principales, vel testes inscripti Instrumento, tota die, quo memoratur negotium esse gestum in aliquo loco, non fuerint in illo, sed in alio loco. Dixi 3. dummodo omni exceptione majores; quia magna stat præsumptio pro publico Instrumento, proin ad eam elidendam requiruntur probationes apertissimæ. *l. ult. §. quod met. caus. junct. gl. V. præsumptio.* Dixi 4. & saltem duo sint, quamvis aliqui requirant plures, sed absque sufficienti fundamento. Sed hoc intelligendum est de casu, quo Instrumentum non adjuvatur per testes inscriptos, vel alios, viva voce pro Instrumento deponentes: si enim hoc contingeret, tunc duo testes reprobarij utique non sufficerent, quia quando testimonium Notarij crescit per accessionem aliorum testium, pariter debent crescere stantes in oppositum, ut possint prævalere numero, & verisimiliori depositione. Sed tunc multum tribuendum est arbitrio Judicis, metientis, an Instrumento vel testibus, contra illud deponentibus, plus credendum.

Oppones 1. Ubi probationes sunt æquales, nulla prævalet alteri: sed probationes per Testes, & per Instrumenta, sunt æquales, & eandem vim obtinent. *l. 15. C. h. t.* ergo Testes, qui stant contra Instrumentum, non debent illi prævalere. 2. Probatio per Instrumentum certior est, quam per Testes, quia qui scribuntur, majori præmeditatione fiunt, & fidelius retinentur memoriâ: atque hinc dantur casus, in quibus ad probandum requiritur scriptura, & testes non sufficiunt. 3. Instrumentum inducit Notorium, & vocatur ab Auctoribus probatio probata: ergo per testes reprobari nequit. 4. Instrumento solent inscribi saltem duo testes: ergo isti una cum Notario publico, pro quo insuper stat præ-

Presumptio ratione publici officij, enervari & reprobati nequeunt per duos testes extraneos. ad 1. *Dist. Min.* sunt æquales quoad vim probandi: si nihil ipsis opponatur, *trans. Min.* si Instrumento contradicant testes. *N. Min.* Dico, *trans. Min.* nam ex natura sua non sunt æquales, quia duo testes etiam de Jure Divino plenè probant. *Matth. c. 18.* Instrumentum verò, utpote unius testimonio nixum, solum ex presumptione & Jure Humano. Item testes loquuntur viva voce, Instrumenta autem mortua: dignior autem & æstimabilior est vox viva, quàm mortua. Ad 2. id verum fortè est, quando Instrumento nihil opponitur, & quis salutas per testes non probatur, vel alius defectus substantialis. Quod subinde requiritur Instrumentum, & non sufficient testes, habetur ex speciali dispositione Juris scripturarum requirentis ad substantiam actus, non ex natura Instrumenti. Ad 3. Instrumentum confessatur, & contra quod nihil opponitur, faciem manifestam, non illud, quod vocatur in controversiam, vel eliditur omnino. Ad 4. Si testes non subscribant propria manu, tunc fides Instrumenti denique fundatur in solo Notario, cui, si velle falsum Instrumentum conficere, facile foret testes falsos inferere.

TITULUS XXIII.

De Presumptionibus.

SUMMARIUM.

1. Presumptio est species probationis, atque fundatur in indicij.
2. Unde desumantur indicia, & consequenter Presumptio.
3. Quid sit Presumptio, & quotuplex.
4. Presumptio Juris & de Jure ita probat plenè, ut non admittat probationem in contrarium.
5. Presumptio Juris plenè probat, sed conditionalia.
6. Illi Presumptio Hominis violenta.
7. 11. 12. Utraque, tam Juris quam Hominis, si violenta sit, sufficit ad condemnandum Reum non modo in Civilibus, sed etiam in Criminalibus, ad poenam quoque ordinariam.
8. Presumptio falsa, vel potius sententia Judicis aut lex, que fundatur in Presumptione falsa, an & quando stringat in conscientia.
9. Quam Presumptio, quando plures sibi oppositæ concurrunt, prævaleat.

Sciendum 1. Presumptionem idem esse ac ante, & sumptionem: quia nimirum antè legittimas probationes sumitur aliquid pro vero. Et quamvis huc usque eam sæpius distinximus à probatione, videlicet plena & semiplena, & solum pro conjectura, verisimilitudine, opinione, aut existimatione, ex certis indicij hausta, prout est aliquid minus, quàm probatio simplex, sumpsimus; nihilominus quia nonnunquam sufficit ipsa sola ad aliquid probandum vel plenè vel semiplenè, uti videbimus, rectè hic discutitur, tanquam tertia Probationum species, post Testes & Instrumenta, Cum verò illius vis fundetur

in majore vel minore apparentia aut firmitate indiciorum, ideo

Sc. 2. Indicium seu argumentum esse notabile signum alicujus rei, vel delicti, de quo dubitatur, intervens ad veritatem detegendam & cognoscendam. Aliud dicitur *plenum* & *indubitatum* aut *gravissimum*, quod scilicet ex se aptum est movere ad plenum ac firmum assensum, atque sic fundare præsumptionem, uti vocamus, violentam, moralemque certitudinem inducere, præsertim si sit *proximum*, h. e. proximè & ferè semper conjunctum cum re, delicto, vel alio actu, cujus est signum. Aliud verò *semiplenum* & *dubitativum*, quod aptum est quidem movere ad assensum, sed cum aliqua formidine; & hinc vocari etiam potest *grave* & *sufficiens* ad opinionem probabilem, licet conjunctam cum aliqua formidine oppositi & virtuali dubio. Denique aliud *leve*, quod præcisè suspicionem gignit. Multum quoad gravitatem & levitatem indiciorum in casibus particularibus tribuitur Judicis arbitrio. Menochius de arbit. casu 270. n. 4.

Sc. 3. Indicia, & consequenter quæ in illis fundantur, Presumptiones desunt ex sequentibus. 1. Ex qualitatibus, quæ naturaliter inesse solent; tales enim adesse præsumuntur: vel, si naturaliter inesse non soleant, præsumuntur abesse. Sic parentes præsumuntur amare liberos; & exinde Salomon præsumptionem formavit ad veram infantis, quem simulabat occidere, matrem cognoscendam. 3. Reg. 3. Sic in Minoribus inconsideratio, vel etiam ignorantia: in foeminis imbecillitas & inconstantia adesse: in personis econtra arcta consanguinitate junctis præsumitur abesse turpis & venereus actus &c. 2. Ex qualitatibus, quæ quidem aliunde adveniunt, sed plerumque sunt conjunctæ cum eo, de quo dubitatur. Sic Medicus vel Chirurgus præsumitur scire, an vulnus aliquod sit lethale: Judex præsumitur bene functus suo officio: quilibet esse bonus, nisi probetur contrarium, si antecedenter duxit vitam honestam. Econtra qui semel fecit perjurium, præsumitur iterum facturum, & ideo ipsi non deferendum est juramentum suppletorium. 3. à tempore, vel loco. Sic indicium & aliqualis præsumptio est, reum esse, qui fugit ante accusationem vel inquisitionem: secus, qui fugit post illam, quia censetur fugere incommoda carceris & Judiciorum. Sic qui hodie est pauper, incontinens &c. etiam jam ante talis fuisse præsumitur. Sic aliquis scire præsumitur ea, quæ geruntur in vicinia, aut Edictum in loco publico affixum, vel promulgatum. 4. à non dictis, aut non factis. Sic qui ex duobus criminibus sibi objectis unum negat, & de altero tacet, istud fateri præsumitur: qui post lapsum temporis peremptorij se non purgavit de crimine, illud fecisse & fateri censetur. 5. à favore Juris, specialiter assistentis certis causis vel certis personis. Sic præsumitur pro Matrimonio, pro libertate, pro valore actus, pro exclusionem peccati: sic quoque

Tt 2

præ